

DOBŘÉ MRÁVY A JUDEO-KREŠŤANSKÁ TRADÍCIA

MARTIN TURČAN

Faculty of Law, Comenius University in Bratislava, Slovakia

Abstract in original language

Tento príspevok sa zaoberá otázkou, či inštitút dobrých mravov (a tiež dobrej viery) v našom práve možno považovať za dedičstvo tzv. judeo-kresťanskej tradície. Autor sa pokúša o historickú analýzu a tiež o úvahu nad praktickým dopadom kladnej, či zápornej odpovede na položenú otázku.

Key words in original language

dobré mravy, dobrá viera, judeo-kresťanská tradícia, kresťanstvo, morálka

Abstract

This contribution deals with question whether the institute of good manners (and the institute of good faith, as well) in our law can be understood as heritage of so-called Judeo-Christian tradition. Author attempts for historical analysis and deliberation of practical impact of positive or negative answer to the question.

Key words

good manners, good faith, Judeo-Christian tradition, Christianity, morality

Dobré mravy sú dnes relevantným inštitútom nášho občianskeho práva. Fungujú ako materiálny korektív občianskoprávných vzťahov: predstavujú príčinu neplatnosti právneho úkonu, prekážku ochrany výkonu práva (šikany), sú dôvodom vzniku zodpovednosti za škodu, zániku bezpodielového spoluvlastníctva manželov, vydedenia, dôvodom na požadovanie vrátenia daru, výpovede z nájmu bytu a pod. Podobnú úlohu plní dobromyseľnosť (dobrá viera), s ktorou sa spájajú niektoré zásadné právne následky (najmä nadobudnutie vlastníckeho práva). Na výskyte oboch inštitútov v Občianskom zákonníku teda záleží.

V tomto príspevku si chcem položiť otázku, ako sa v ňom vzali (zameriam sa najmä na inštitút dobrých mravov, pretože ho pokladám, s ohľadom na vytýčenú perspektívu, za významnejší než inštitút dobromyseľnosti, ktorý vlastne nepredstavuje materiálny korektív v pravom zmysle slova, reprezentuje len subjektívnu stránku (proti)právneho konania) a či možno hľadať ich pôvod v tzv. judeo-kresťanskej tradícii, ktorá býva niekedy označovaná za hodnotový základ európskej kultúry.

V pôvodnej verzii zákona č. 40/1964 Zb. „pojmem dobré mravy“ nefiguroval.¹ Zavedený bol doň až na začiatku deväťdesiatych rokov.² Tie miesta Občianskeho zákonníka, na ktorých sa v súčasnosti hovorí o „dobrých mravoch“ však ani predtým neboli bez materiálneho korektívu. Namiesto „dobrých mravov“ sa tu spomínali „záujmy spoločnosti“³ a „pravidlá socialistického spolužitia“⁴. Obsah týchto dvoch pojmov sa zrejme prelínal, veď úlohou „pravidiel socialistického spolužitia“ (noriem) bola nepochybné ochrana „záujmov spoločnosti“ (hodnôt).⁵

Keď sa pozrieme na predchádzajúci Občiansky zákonník z r. 1950 (zákon č. 141/1950 Zb.), všimneme si, že hovorí o „dobrých mravoch súťaže“⁶. Používa ho len raz. Tento pojem súvisí s, v tom čase ešte existujúcim, (kapitalistickým) odvetvím obchodného práva, ktoré onedlho zaniklo. Inak, podobne ako jeho nástupca, pracuje OZ z r. 1950 s „pravidlami socialistického spolužitia“⁷ a so „všeobecným záujmom“⁸ (podobným

¹ Znenie Občianskeho zákonníka z roku 1964 používalo pojem „mravný“ explicitne len na jednom mieste – v súvislosti s právnou spôsobilosťou maloletých. § 9 stanovoval, že „maloletí majú spôsobilosť len na také právne úkony, ktoré sú svojou povahou primerané rozumovej a mravnej vyspelosti zodpovedajúcej ich veku“. Aktuálne znenie paradoxne vypustilo z § 9 slovo „mravnej“ a nahradilo ho slovom „vôľovej“ (ideovo však zrejme nejde o zásadný zásah – mravná zodpovednosť predsa predpokladá slobodu vôle).

² Novela OZ, zákon č. 509/1991 Zb. ktorým sa mení, dopĺňa a upravuje Občiansky zákonník.

³ Napr. § 39: „Neplatný je právny úkon, ktorý svojím obsahom alebo účelom odporuje zákonu alebo ho obchádza alebo sa prieči záujmom spoločnosti.“

⁴ Napr. § 148 ods. 2: „Zo závažných dôvodov, najmä ak by ďalšie trvanie bezpodielového spoluvlastníctva odporovalo pravidlám socialistického spolužitia, môže súd na návrh niektorého z manželov toto spoluvlastníctvo zrušiť i za trvania manželstva,“ § 409: „Darca sa môže domáhať vrátenia daru, ak sa obdarovaný správa k nemu alebo k členom jeho rodiny tak, že tým hrubo porušuje pravidlá socialistického spolužitia,“ § 424: „Za škodu zodpovedá i ten, kto ju spôsobil úmyselným konaním proti pravidlám socialistického spolužitia.“

⁵ Vidno to aj na tzv. „Základných zásadách“, ktoré pôvodná podoba OZ obsahovala. Podľa článku VI platilo, že „výkon práv a povinností vyplývajúcich z občianskoprávných vzťahov musí byť v súlade s pravidlami socialistického spolužitia“ a hneď nasledujúci článok VII stanovoval, že „nikto nesmie zneužívať svoje práva proti záujmom spoločnosti alebo spoluobčanov a nikto sa nesmie na úkor spoločnosti alebo spoluobčanov obohacovať“.

⁶ § 352 ods. 1: „Od toho, kto sa ocitne v hospodárskom styku v rozpore s dobrými mravmi súťaže konaním spôsobilým poškodiť súťažiteľa, môže sa každý súťažiteľ, ktorý týmto konaním utrpel škodu alebo ktorému škoda priamo hrozí, domáhať, aby sa zdržal takého konania a odstránil závadný stav, ktorý spôsobil.“

⁷ No tento pojem sa v ňom vyskytoval len raz, a to v § 31 ods. 1, podľa ktorého „prejav vôle treba vykladať tak, ako to so zreteľom na okolnosti, za ktorých bol urobený, zodpovedá pravidlám socialistického spolužitia“.

⁸ Napr. § 36 ods. 1: „Neplatný je právny úkon, ktorý sa prieči zákonu alebo všeobecnému záujmu.“ Implicitnú prítomnosť tohto pojmu si možno všimnúť aj v § 3, podľa ktorého „nikto nesmie zneužívať občianske práva na škodu celku“.

pojmom ako „záujmy spoločnosti“). Okrem toho v ňom nájdeme aj odkaz na „zásady slušnosti“.⁹

Je vhodné podotknúť, že oba Občianske zákonníky vo svojej pôvodnej podobe poznali termín „dobromyseľnosť“¹⁰ a to vo význame zhodnom s dnešným.

Socialistická právna úprava sa teda v odkazoch na dobromyseľnosť (dobrú vieru) od tej súčasnej nelíšila, zásadne však nepoužívala pojem „dobré mravy“. Namiesto toho sa tu stretávame s pojmami ako „záujem spoločnosti“, „všeobecný záujem“, „pravidlá socialistického spolužitia“ a „zásady slušnosti“. Otázkou je, či a do akej miery sa obsah týchto pojmov líšil od obsahu aktuálne používaného pojmu „dobré mravy“. Na túto otázku hneď odpoviem, aby sme však uzavreli sondáž do „československého“ občianskeho práva, siahnime ešte do Všeobecného občianskeho zákonníka z r. 1811 (tzv. ABGB), ktorý na časti územia Československa platil až do roku 1950.

ABGB na rozdiel od svojich komunistických nástupcov pojem „dobré mravy“ poznal a niekoľko krát naň odkazoval.¹¹ Okrem toho hovoril o „mravnom“ a „nemravnom chovaní“, „dobrých mravoch rodiny“ a pod.

Zdá sa teda, že porevolučná novela je snahou o návrat k terminológii vlastnej dobe pred „víťazného februára.“ Prečo? Odpoveď je jednoduchá. Dôvodom takéhoto návratu bola skutočnosť, že obsah pojmov „pravidlá socialistického spolužitia“ a „záujem spoločnosti“ („všeobecný záujem“) sa od obsahu pojmu „dobré mravy“ líšil.

Pojem „pravidlá socialistického spolužitia“ už sám osebe prezrádza svoju ideologickú podmienenosť. Išlo o pravidlá, ktoré mali podporovať a zabezpečovať chod socialistického spoločenského zriadenia. Ved' po tom, čo „Vyhlásenie“ (preambula) Ústavy Československej socialistickej republiky č. 100/1960 Zb. skonštatovalo, že „socializmus v našej vlasti zvíťazil“ a prvá hlava Ústavy ustanovila a definovala socialistické spoločenské zriadenie, článok 19 (prvý článok druhej hlavy, ktorá upravovala práva a povinnosti občanov) v odseku 1 uviedol: „V spoločnosti

⁹ Napr. § 338 ods. 1, podľa ktorého „za škodu zodpovedá aj ten, kto ju spôsobí úmyselným úkonom proti zásadám slušnosti“.

¹⁰ OZ z r. 1964 ho používal trikrát – v § 458 ods. 2, v § 459 a v § 486. V OZ z r. 1950 sa nachádzal štyrikrát – v § 125, v § 145 ods. 1, v § 322 a v § 557 ods. 1.

¹¹ V § 26 sa uvádzalo: „Nedovolené spoločnosti sú však tie, ktoré sú politickými zákonmi zvlášť zakázané, alebo priečia sa zrejme bezpečnosti, verejnemu poriadku alebo dobrým mravom;“ v § 879 sa uvádzalo: „Zmluva, ktorá se prieči zákonnému zákazu alebo dobrým mravom, je neplatná;“ v § 1295 sa uvádzalo: „I ten, kto spôsobí úmyselne škodu spôsobom, priečiacim sa dobrým mravom, zodpovedá za ňu.“

pracujúcich, v ktorej je odstránené vykorisťovanie človeka človekom, sú rozvoj a záujmy každého jej príslušníka v súlade s rozvojom a záujmami celej spoločnosti. Práva, slobody a povinnosti občanov slúžia teda slobodnému, všestrannému rozvoju a uplatneniu osobnosti občanov a zároveň upevneniu a rozvoju socialistickej spoločnosti; s jej rozvojom sa ďalej rozširujú a prehlbujú.“ Článok 38 (posledný článok tejto hlavy) zároveň dodal, že „neoddeliteľnou súčasťou občianskych povinností“ je „uvedomé zachovávanie pravidiel socialistickeho spolužitia“. Vidno teda, že „pravidlá socialistickeho spolužitia“ boli nástrojom socialistickeho spoločenského zriadenia a tiež, že obsah tohto pojmu ovplyvnil aj chápanie pojmu „záujmy spoločnosti“ (viď čl. 19).

Pojem „záujmy spoločnosti“ (rovnako ako pojem „všeobecný záujem“, použitý v OZ z r. 1950, ktorý nebol nikde bližšie definovaný, no počas svojej platnosti bol nepochybne vykladaný v súlade s dobovými hodnotami¹²) je sám osebe hodnotovo neutrálny a teoreticky mohol ostať v OZ zachovaný aj po zmene režimu v r. 1989 (akurát by dostal aktuálnejší obsah, čo v prípade pojmu „pravidlá socialistickeho spolužitia“ nebolo možné vôbec). Zrejme tu však bol politický záujem na takej zmene terminológie, ktorá by ani len náznakom neasociovala predchádzajúcu dobu. Dôvodová správa k novele § 39 OZ z r. 1991, ktorou bol pojem „záujmy spoločnosti“ nahradený pojmom „dobré mravy“ v tomto duchu uvádza: „Novovo použitý termín odstraňuje triedny podtext tohto všeobecného ustanovenia, ktoré má rozhodujúci význam pre posudzovanie platnosti

¹² Ak by sme sa pokúšali o dobovú interpretáciu, zrejme by sme našli aj rozdiely v obsahu pojmov „všeobecný záujem“ a „záujmy spoločnosti“. OZ z r. 1950 bol totiž vydaný ešte v tzv. „období diktatúry proletariátu“, ktoré sa vyznačovalo odlišnými inštrumentálnymi hodnotami než tzv. „obdobie budovania socializmu“, v ktorom bol vydaný OZ z r. 1964. O prechode od prvého spomínaného štádia do druhého svedčia aj preambuly Ústav z rokov 1948 a 1960. V prvej sa uvádza: „Teraz sme sa rozhodli, že náš oslobodený štát bude štátom národným, zbaveným všetkých nepriateľských živlov (...). Chceme, aby to bol štát ľudovej demokracie (...). (...) Po tejto ceste chceme dôjsť k spoločnému poriadku, v ktorom bude úplne odstránené vykorisťovanie človeka človekom – k socializmu.“ Na rozdiel od toho preambula Ústavy z r. 1960 už uvádza: „Socializmus v našej vlasti zvíťazil! Vstúpili sme do nového obdobia našich dejín a sme odhodlaní ísť ďalej k novým, ešte vyšším cieľom. Dovršujúc socialisticke výstavbu, prechádzame k budovaniu vyspelej socialistickej spoločnosti a zhromažďujeme sily na prechod ku komunizmu.“ Keďže prvé obdobie bolo obdobím „revolučným“ („sme odhodlaní brániť všetkými svojimi silami vymoženosti našej národnej a demokratickej revolúcie proti všetkým snahám domácej i zahraničnej reakcie, ako sme znovu pred celým svetom osvedčili svojim vystúpením na obranu ľudovo demokratických poriadkov vo februári 1948“ (preambula Ústavy)), boli v ňom uplatňované razantnejšie prostriedky a tým pádom aj „verejný záujem“ mal zrejme iný obsah než „záujmy (už socialistickej) spoločnosti“ v druhom období. Zdá sa, že tento posun si uvedomovali aj právni teoretici. Napríklad Anton Zirin poukazoval na skutočnosť, že po „období diktatúry proletariátu“ nastúpilo „obdobie budovania socializmu“, ktoré má byť význačné humanizačnými tendenciami a tvrdil, že zvlášť legislatívci „si musia byť vedomí úlohy ďalšej humanizácie nášho práva“ (viď: Zirin, A.: Humanizácia nášho práva. In: Právny obzor, 1967, č. 1, s. 34).

právných úkonov.¹³ Dôvodová správa k § 148 uvádza, že „nová úprava zodpovedá nastatým politickým a spoločenským zmenám, je návratom k osvedčenému pojmu „dobrých mravov“ v občianskom práve“¹⁴. Podobne sa dôvodová správa vyjadruje k § 471, podľa ktorej „úprava zodpovedá jednotnej koncepcii k návratu osvedčeného pojmu „dobré mravy““¹⁵.

Práve túto „osvedčenosť“ možno historicky najbližšie vyvodzovať zo spomínaného ABGB. K oživeniu pojmu „slušnosť“ resp. „zásady slušnosti“ (ktorý obsahoval predchádzajúci OZ z r. 1950), pojmu, ktorý je nepochybne nadčasový, ideologicky neutrálny a nevzbudzuje žiadne dobové konotácie, zrejme nedošlo práve z dôvodu záujmu vrátiť sa k jednotnej, historicky staršej terminológii.

Sumarizujme doposiaľ povedané: Súčasná prítomnosť inštitútu dobrých mravov v OZ historicky nesúvisí s predchádzajúcimi (socialistickými) československými Občianskymi zákonníkmi, ale nadväzuje na ABGB a tradíciu, z ktorej čerpal tento zákonník (pokiaľ ide o pojem „dobromyseľnosť“, domnievam sa, že ho nebolo potrebné nahradiť pojmom „dobrá viera“¹⁶ pre jeho ideologickú neutralitu).

Jedná sa teda o určitú historickú kontinuitu, preberá sa už dávnejšie existujúca terminológia. Do akej miery je tu však zachovaná kontinuita axiologická? Povedané inak: Má dnes pojem „dobré mravy“ rovnaký význam ako pred dvesto rokmi?

Komentáre k Občianskemu zákonníku sa dnes v zásade zhodujú, že pod „dobrými mravmi“ možno rozumieť „súbor určitých morálnych noriem, (...) u ktorých existuje všeobecný záujem (spoločenská dohoda) ich rešpektovať“¹⁷ a že sú to normy, ktoré „podliehajú spoločenskému vývoju“¹⁸, že sa „v súlade so spoločenským vývojom v určitej miere rozvíjajú“¹⁹. V učebnici občianskeho práva sa podobne vyjadruje aj profesor Lazar, ktorý uvádza, že „dobré mravy“ sú nepísané spoločenské a mravné pravidlá, „ktoré sú v danej spoločnosti v prevažnej miere uznávané“²⁰ a

¹³ Dôvodová správa k novele OZ č. 509/1991 Zb. (dostupné na: <http://www.nrsr.sk/dk/Download.aspx?MasterID=85733>, dňa 21.04.2011).

¹⁴ Tamtiež.

¹⁵ Tamtiež.

¹⁶ Vid' § 1493 ABGB.

¹⁷ Fekete, I.: Občiansky zákonník – komentár. Bratislava: Epos, 2007, s. 41.

¹⁸ Svoboda, J. a kol.: Občiansky zákonník – komentár a súvisiace predpisy. Bratislava: Eurounion, 2005, s. 30.

¹⁹ Švestka, J. - Spáčil, J. - Škárová, M. - Hulmák, M. a kol.: Občianský zákoník I. § 1-459. Komentár. 1. vydání. Praha : C. H. Beck, 2008, s. 60.

²⁰ Lazar, J. a kol.: Občianske právo hmotné 1. Bratislava: Iura edition, 2006, s. 20.

ktoré „nie sú ničím nemenným, podliehajú určitým vývojovým zmenám v závislosti od zmien v spoločnosti, ktoré podmieňujú úroveň spoločenského, morálneho a právneho cítenia“²¹.

Odpoveďou citovaných autorít na položenú otázku teda je, že pod dobrými mravmi dnes nerozumieme celkom to isté, ako pred dvesto rokmi, pretože spoločenské konvencie sa predsa vyvíjajú.

Otázkou však je, či existuje nejaký prienik (jadro, spoločný základ), ktorý sa za tých dvesto rokov nezmenil.

Pozrime sa ako ABGB pracuje s pojmom „dobré mravy“ a odkiaľ tento pojem vzal. Tým priamo trielime k otázke, či možno inštitút dobrých mravov považovať za súčasť judeo-kresťanskej tradície.

§ 879 ABGB nám naznačuje, čo tento zákon rozumie pod dobrými mravmi. Nachádza sa tu krátky demonštratívny výpočet, v ktorom je za nemravné²² označené uzavretie zmluvy, ktorou bude niečo vymienené za vyjednanie manželskej zmluvy (teda vlastne navádzanie na sobáš z vypočítavosti), konanie právneho zástupcu, ktorý na seba prevedie vec, ktorá je predmetom sporu (teda obohacovanie sa na neistom právnom postavení druhého), prevod veci z dedičského podielu na tretiu osobu ešte za života poručiteľa (teda akási „kúpa nádeje na úmrtie poručiteľa“) a uzavretie zmluvy v tiesni za nápadne nevýhodných podmienok (čiže úžera).

Ak v tom chceme vidieť judeo-kresťanský odkaz hodnoty manželskej lásky²³, úcty voči svojim rodičom a predkom²⁴, či zákazu zdierania bližného²⁵, môžeme. Pretrvávajúce kresťanské pozadie rakúskej spoločnosti na začiatku 19. storočia možno v ABGB cítiť. Napríklad ustanovenie § 205 explicitne prikazuje poručníkovi zložiť sľub, že chce zverenieho neplnoletého viesť k „bázi božej a cnosti“.

Na druhej strane, v odbornej literatúre sa opakovane uvádza, že ABGB ako novoveký kódex súkromného práva, vychádza predovšetkým z rímskeho práva. Preto treba pri hľadaní koreňov jeho pojmov zohľadniť aj túto skutočnosť. Profesor Lazar uvádza, že „už v rímskom práve známe pravidlo, že zmluvy „contra bonos mores“ sú neplatné, bolo prevzaté v podstate do

²¹ Lazar, J. a kol.: Občianske právo hmotné 1. Bratislava: Iura edition, 2006, s. 21.

²² Nižšie uvedené konania síce za nemravné explicitne neoznačuje, možno k tomu však prísť jednoduchým systematickým výkladom (čítaním kontextu § 879, z ktorého je to podľa môjho názoru zrejmé).

²³ Vid' napr. Efezským 5:25-33.

²⁴ Vid' napr. Exodus 20:12.

²⁵ Vid' napr. Leviticus 25:17.

všetkých občianskoprávných kódexov západnej a strednej Európy, kde sa veľmi intenzívne uplatňuje dosiaľ²⁶.

Právny inštitút dobrých mravov je teda v prvom rade dedičstvom rímskej právnej vedy. Predstavoval súčasť rímskeho poňatia prirodzeného práva ako „ars boni et equi“, o ktorom „prevažuje názor, že spočiatku (...) malo len význam rečnícky, neskôr aj sociálny a pod vplyvom kresťanstva náboženský, a až za Justiniána sa pojem prirodzeného práva stal právnou kategóriou v tom zmysle, že v duchu etického zamerania, dobrého a spravodlivého, mala sa uberať zákonodarná a administratívna činnosť i súdna prax²⁷. Platí to aj o inštitúte dobrých mravov. V najstaršej rímskej spoločnosti predstavovali „súhrn etických všeobecne zachovávaných a uznávaných, avšak právne nezáväzných príkazov“²⁸. Až neskôr sa stali právne záväznými; „postupne (...) prameňom početných právnych noriem a inštitúcií“²⁹.

Zdôrazneniu hodnoty prirodzeného práva a (priamo či nepriamo) aj samotného inštitútu dobrých mravov, nepochybne napomohla aj kristianizácia Európy. Kresťanstvo, ktoré požaduje „mravočisté obcovanie“³⁰, bolo totiž s inštitútom dobrých mravov vskutku konformné. Nepochybné sú tiež „sympatie“ kánonického práva voči rímskemu právu, keďže sa ním nechalo zásadne ovplyvniť (v danom kontexte možno spomenúť, že Kódex kánonického práva aj v súčasnosti na niekoľkých miestach výslovne odkazuje na dobré mravy³¹). Kresťanská tradícia teda prevzala a podržala časť rímskej jurisprudencie.

Snáď teda možno povedať, že historicky síce vd'ačíme za prítomnosť inštitútu dobrých mravov v našom práve v prvom rade rímskemu právu, no sprostredkované ho možno považovať aj za súčasť kresťanskej tradície, čiže za „pokresťančený“ (prípadne za „po-judeo-kresťančený“).³²

²⁶ Lazar, J. a kol.: Občianske právo hmotné 1. Bratislava: Iura edition, 2006, s. 20.

²⁷ Rebro, K. - Blaho, P.: Rímske právo. Bratislava: Obzor, 1991, s. 51.

²⁸ Bartošek, M.: Encyklopedie římského práva. Praha: Academia, 1994, s. 187.

²⁹ Tamtiež.

³⁰ Vid' 1. Petrova 3:2.

³¹ Vid' napr. kánon 823, kánon 831, kánon 1369.

³² Nebolo by však asi presné označiť ho za súčasť „judeo-kresťanskej tradície“, pretože sa nejedná o pôvodný inštitút staroizraelského práva, ktorý by bol neskôr prevzatý kresťanstvom, teda o akýsi originálny biblický právny inštitút, ale o právny inštitút prevzatý z rímskeho práva a kresťanstvom len prijatý. Samozrejme, hovoríme o dobrých mravoch len ako o právnom inštitúte, požiadavka mravnej čistoty a slušnosti je inak v Biblii zjavne prítomná (napr. 1. Korinským 15:33: „Nedajte sa zvädzať! Zlé reči kazia dobré mravy.“, či Kristovo „zlaté pravidlo“ podľa Matúša 7:12: „Všetko tedy, čokoľvek by ste chceli, aby vám ľudia činili, to aj vy im činite. Lebo to je zákon aj proroci.“).

Ak existuje určitý súvis inštitútu dobrých mravov nielen s rímskym právom, ale aj s kresťanskou tradíciou, ponúka sa myšlienka, že súčasný obsah tohto pojmu má kresťanské (judeo-kresťanské) zafarbenie. Uvážme, či je tomu tak.

Od historickej perspektívy riešenia otázky axiologickej kontinuity pomaly smerujeme k perspektíve právno-filozofickej a ústavnoprávnej.

Najprv sa pozastavme pri obľúbenej koncepcii prirodzeného práva a podotknime, že ide o koncepciu, ktorej akceptáciu možno u nás vidieť v ústavnom zákone č. 23/1991 Zb., ktorým sa uvádza Listina základných práv a slobôd (ďalej len „Listina“). Prvou skutočnosťou, ktorá je v preambule Listiny skonštatovaná, je, že Federálne zhromaždenie sa na Listine uznáva „uznávajúc neporušiteľnosť prirodzených práv človeka“. Listina je pritom reakciou na „trpké skúsenosti z čias, keď ľudské práva a základné slobody boli v našej vlasti potláčané“³³. Po komunistickom režime, ktorého filozofia vychádzala „z neuznávania nejakých trvalých, nemenných, spoločensky prirodzených mravných hodnôt a ich hierarchie“ a „abstraktného buržoázneho humanizmu“³⁴, nastáva u nás renesancia prirodzeného práva (mimochodom, koncepciu prirodzeného práva uznával aj ABGB)³⁵. Niekoľko mesiacov po prijatí Listiny prechádza parlamentom spomínaná novela Občianskeho zákonníka č. 509/1991 Zb., ktorou sa doň zavádza pojem „dobré mravy“. Znamená to, že tento pojem má mať prirodzenoprávny obsah. Preto treba pod ním rozumieť nielen pravidlá slušnosti (teda meniace sa spoločenské konvencie), ale aj určitú objektívnu, nadčasovú morálku. V tomto zmysle sa vo svojom komentári k OZ vyjadruje aj Imrich Fekete, ktorý o dobrých mravoch uvádza, že sa jedná o etické spoločenské normy, „z ktorých niektoré sú trvalou a nemennou súčasťou ľudskej spoločnosti, iné sa so spoločnosťou vyvíjajú“³⁶.

Možno teda skonštatovať nasledovné: za právnym inštitútom dobrých mravov stoja objektívne morálne normy, ktoré požadujú jednak ochranu

³³ Vid' preambula Listiny.

³⁴ Vid' Zirin, A.: Humanizácia nášho práva. In: Právny obzor, 1967, č. 1, s. 23. Vtedajšia teória sa vyhýbala akceptácii metafyzického chápania morálnych hodnôt: „Jediné správne riešenie, podľa nášho názoru, je vychádzať predovšetkým zo spoločenskej podmienenosti práva i morálky, zdôrazniac pritom špecifickosť týchto normatívnych systémov.“ (Đurajová, L.: O vzťahu práva a morálky. In: Právny obzor, 1968, č. 6, s. 491.)

³⁵ § 7, druhá veta: „Ak zostane právny prípad ešte pochybný, musí byť rozhodnutý podľa prirodzených zásad právnych.“ § 17: „Čo je primerané vrozeným prirodzeným právam, o tom se má potiaľ za to, že tu je, pokiaľ sa nepreukáže zákonné obmedzenie týchto práv.“

³⁶ Fekete, I.: Občiansky zákonník – komentár. Bratislava: Epos, 2007, s. 41.

objektívnych morálnych hodnôt, a jednak tiež dodržiavanie relatívnych, spoločensky podmienených pravidiel slušnosti.³⁷

Spoločný prienik v obsahu pojmu dobrých mravov podľa súčasného Občianskeho zákonníka a ABGB preto musí existovať. Znamená to, že pojem „dobré mravy“ má v súčasnosti kresťanský obsah? Jedná sa o „kresťanské dobré mravy“?

Domnievam sa, že odpoveď ponúka Listina a Ústava SR. Z pohľadu hodnôt nimi vyznávaných dostáva kresťanská morálka priestor v intenciách pravidiel slušnosti – teda rešpektovania zaužívaných tradícií a tiež rešpektovania (kresťanského) náboženského presvedčenia spoluobčanov. Nemožno ju však považovať za oficiálnu ústavnú morálku, pretože ako Listina (čl. 2), tak Ústava SR (čl. 1) uvádzajú, že štát sa neviaže na žiadnu ideológiu ani náboženstvo.³⁸ Pod dobrými mravmi teda môžeme rozumieť niektoré kresťanské normy (požiadavky na životný štýl), nie však všetky. Nebude napríklad možné dovoľávať sa neplatnosti zmluvy o odvysielaní (každého) videoklipu alebo filmu, ktorý je z kresťanského pohľadu nemravný, zmluvy o výrobe billboardov propagujúcich používanie antikoncepcie alebo o nájme reklamnej plochy slúžiacej na tento účel, či jednoducho zmluvy, ktorá bola uzatvorená v nedeľu. Tak ďaleko ísť nemožno.

Na druhej strane, v našej spoločnosti sú dostatočne vžitú zásady rešpektovania posvätných miest (ak by napríklad cirkev vo svojej starostlivosti o mládež venovala deťom z ulice športové vybavenie, a tieto deti by sa s darovanými kolieskovými korčulami a hokejkami opakovane prehánali po cintoríne či kostole, mohla by sa cirkev na základe § 630 OZ domáhať vrátenia daru pre hrubé porušovanie dobrých mravov), zákazu úžery na svojom blížnom (napr. neprímerane vysokú zmluvnú pokutu môže súd znížiť; vid' § 545a OZ; to je však len príklad zákonnej normy, pričom inštitút dobrých mravov sa uplatní práve v tých situáciách, ktoré nie sú zákonom explicitne pokryté – príkladom by mohla byť dohoda o neprímerane vysokom úroku), ochrany intimity (zmluvné dojednanie, podľa ktorého by bola jedna zmluvná strana povinná pravidelne informovať druhú zmluvnú stranu o svojom intímnom živote, by bolo určite neplatné pre rozpor s dobrými mravmi) a iné zásady, výchovu v duchu ktorých možno v našom prostredí považovať za súčasť judeo-kresťanskej tradície.

³⁷ Možno je to zároveň ďalšia odpoveď na otázku, prečo nedošlo k navráteniu pojmu „zásady slušnosti“ do OZ, ale k uprednostneniu pojmu „dobré mravy“. Pripúšťam však, že sú to špekulatívne úvahy na úrovni teórie morálky, ktorou sa dobový zákonodarca v takomto zmysle možno vôbec nezaoberal.

³⁸ V ďalšom odkazujem na svoju dizertačnú prácu s názvom „Právo a morálka“ (vid' Turčan, M.: Právo a morálka. Bratislava, 2010, 118 s.)

Možno teda povedať, že obsah pojmu dobrých mravov je čiastočne poznačený judeo-kresťanskou tradíciou. Toto poznačenie však má svoje limity, ktoré význam tejto skutočnosti značne relativizujú. Znamená to, že ak by sme aj na otázku, či možno právny inštitút dobrých mravov považovať za súčasť judeo-kresťanského dedičstva, odpovedali kladne, z praktického hľadiska by to nepredstavovalo zásadný rozdiel oproti situácii, keď by sme na ňu odpovedali záporne. V neposlednom rade treba tiež pripomenúť, že hoci podržanie právneho inštitútu dobrých mravov môže slúžiť kresťanskej tradícii na chválu (platí to z jusnaturalistickej perspektívy, pozitívisti by zrejme mali iný názor), tento inštitút je predovšetkým dedičstvom rímskeho práva.

Napokon, aby som neobišiel inštitút dobromyseľnosti, považujem za vhodné uviesť, že naše právo ho v princípe takisto prevzalo z rímskeho práva a že má morálnu podstatu (predstavuje požiadavku ochrany subjektu, ktorý koná v dobrej viere (teda s čistým svedomím), znamená „presvedčenie nadobúdateľa, že konal statočne (čestne)“³⁹, hoci formálne jeho konanie vykazuje právne nedostatky). Otázka možného súvisu s judeo-kresťanskou tradíciou je tu však prakticky irelevantná, pretože dobromyseľnosť na rozdiel od dobrých mravov neposkytuje široký priestor na úvahy o jej obsahu, keďže predstavuje podstatne užší a konkrétnejší pojem (subjekt buď je dobromyseľný alebo nie, „tertium non datur“).

Literature:

Zirin, A.: Humanizácia nášho práva. In: Právny obzor, 1967, č. 1, s. 21-34.

<http://www.nrsr.sk/dk/Download.aspx?MasterID=85733>, dňa 21.04.2011.

Fekete, I.: Občiansky zákonník – komentár. Bratislava: Epos, 2007, 1064 s., ISBN 978-80-8057-688-2.

Svoboda, J. a kol.: Občiansky zákonník – komentár a súvisiace predpisy. Bratislava: Eurounion, 2005, 1345 s., ISBN 80-88984-64-5.

Švestka, J. - Spáčil, J. - Škárová, M. - Hulmák, M. a kol.: Občianský zákoník I. § 1-459. Komentár. 1. vydání. Praha : C. H. Beck, 2008, 1236 s., ISBN 978-80-7400-004-1.

Lazar, J. a kol.: Občianske právo hmotné 1. Bratislava: Iura edition, 2006, 635 s., ISBN 80-8078-084-6.

Rebro, K. - Blaho, P.: Rímske právo. Bratislava: Obzor, 1991, 429 s., ISBN 80-215-0158-8.

Bartošek, M.: Encyklopedie římského práva. Praha: Academia, 1994, 471 s., ISBN 80-200-0243-X.

³⁹ Rebro, K. - Blaho, P.: Rímske právo. Bratislava: Iura edition, 2003, s. 273.

Ďurajová, L.: O vzťahu práva a morálky. In: Právny obzor, 1968, č. 6, s. 485-497.

Rebro, K. - Blaho, P.: Rímske právo. Bratislava: Iura edition, 2003, 497 s., ISBN 80-89047-53-X.

<http://www.kbs.sk/?cid=1117699770>, dostupné dňa 28.04.2011.

Svätá Biblia. Praha, 1964, 1219 s.

Contact – email

martin.turcan@flaw.uniba.sk